

PACIENTA IEPRIEKŠ IZTEIKTĀS GRIBAS JĒDZIENS *CONCEPT OF PATIENT'S ADVANCE EXPRESSED WILL*

Dagnija Volodjko

Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, volodjko2@inbox.lv, Rēzekne, Latvija,
Zinātniskā vadītāja: **Līga Mazure** Dr.iur. asociētā profesore

Abstract. *The patient may be found in a situation where he can no longer make decisions because of an accident or illness. It is considered that the decision on treatment admit in the best interests of the patient, but without certain written instructions it is almost impossible. The patient's advance expressed will is the way in which any person can express the exact wishes of treatment for particular situations at a time when patient can't made the decision. There is a need to respect to the principle of self-determination, where the patient has the right to know all the information about his state of health and he can determine in what situations he agrees or prohibits certain medical examinations, treatments or interventions. In Latvia, the idea of the patient's advance expressed will has been not many research and not implemented, so the work gives an insight into the concept and content of the patient's advance expressed will.*

Keywords: *advance expressed will, patient, treatment.*

Pacients var nonākt situācijā, kad vairs nevar pieņemt lēmumus nelaimes gadījuma vai slimības dēļ. Dzīvības apdraudējuma gadījumā, kad nav iespējama kavēšanās, ārstēšanu var veikt bez personas piekrišanas. Tomēr, ja ir nepieciešama piekrišana un pacients ir rīcībnespējīgs, lēmumu pieņem tuvinieki vai ārstniecības personas. Iespējamās situācijas, kad tuvinieku nav vai arī viņi nav iepazīstināti ar īsto pacienta gribu. Tiek uzskatīts, ka lēmumu par ārstniecību pieņem par labu pacienta interesēm, bet bez konkrētiem rakstiskiem norādījumiem tas ir gandrīz neiespējami. Pacienta iepriekš izteiktā griba ir veids kā jebkura persona var izteikt precīzas ārstēšanās vēlmes konkrētām situācijām, brīdī, kad pati pieņem lēmumu vairs nevar. Ir būtiski ievērot pašnoteikšanās principu, kur pacientam ir tiesības zināt visu informāciju par viņa veselības stāvokli un viņš var noteikt kādās situācijās viņš piekrīt, aizliedz vai atsauc noteiktus medicīniskos izmeklējumus, ārstēšanu vai iejaukšanos.

Pielietotās metodes: semantiskā metode, lai izpētītu pacienta iepriekš izteiktās gribas jēdzienu un saturu; gramatiskā metode, lai pareizi pielietotu morfoloģijas un sintakses likumu pētnieciskajā darbā; sistēmiskā metode, lai veiktu pacienta iepriekš izteiktās gribas analīzi literatūrā, normatīvajā regulējumā un juridiskās prakses materiālos; analītiskā metode, lai apkopotu informāciju par pacienta iepriekš izteiktās gribas jēdzienu un veiktu secinājumus; salīdzinošā metode, lai salīdzinātu pacienta iepriekš izteikto gribu dažādās valstīs; teleoloģiskā metode, lai noskaidrotu kāpēc radusies pacienta iepriekš izteiktā griba un kāda nozīme tai ārstniecībā un civiltiesībās.

Pētījuma mērķis ir analizēt pacienta iepriekš izteiktās gribas jēdzienu, konstatēt pastāvošās problēmas un piedāvāt konkrētus to risinājumus. Pētījuma uzdevumi ir pētīt pacienta iepriekš izteiktās gribas jēdzienu.

Ārstniecībā konstatējami pacienta gribas izteikuma dalījumi. Pēc pacienta gribas izteikuma izcelšanās rakstura gribas izteikumi iedalāmi:

- 1) sākotnējos, kad pacients pirmo reizi izsaka gribu, piemēram, piekrišana ārstniecībai vai atteikšanos no ārstniecības;
- 2) atvasinātos, kad pacients atceļ vai groza iepriekš pieņemto lēmumu, piemēram, atsakās no ārstniecības (*Mazure, 2014., 223.lpp.*).

Balstoties uz pacienta gribas konstatāciju, pacienta gribas izteikumu var iedalīt divos veidos:

- 1) griba, kas izteikta tieši, dalās vēl sīkāk: pacienta griba konkrētam brīdim; pacienta iepriekš izteikta griba;

2) griba, kas izriet no tiesiska pieņēmuma jeb prezumējamā griba (*Mazure, 2013., 28.lpp.*), piemēram, audu un orgānu transplantācija no miruša cilvēka.

Tātad gribas izteikumu ārstniecībā var izteikt pirmreizēji un atvasināti. Gribu var izteikt tieši vai netieši jeb griba ir prezumējama. Un savukārt tieši izteikta griba var būt šinī brīdī izteikta vai iepriekš izteikta.

Pacientam ir tiesības izteikt gribu iepriekš. Lai šo gribu izteiktu, personai jābūt rīcībspējīgai. Gribas izteikuma brīdī personai nav jābūt par pacientu (*German Civil Code, 1896*). Tas nozīmē, ka nav nepieciešams, lai būtu kādas veselības problēmas. Tātad jebkura persona var izmantot tiesības izteikt gribu iepriekš ārstniecībā. Literatūrā nav definēts pacienta iepriekš izteiktās gribas jēdziens. Tāpēc jākonstatē pazīmes iepriekš izteiktai gribai:

- 1) griba izteikta tieši no pacienta;
- 2) griba izteikta iepriekš;
- 3) ir konstatējama;
- 4) nav prezumējama;
- 5) neatkarīgi no pacienta klātbūtnes, bet pacients pats nespēj izteikt gribu;
- 6) izbeidzas noteiktos gadījumos (*Mazure, 2014., 239.lpp.*).

Tiek piedāvāts šāds definējums – pacienta iepriekš izteiktā griba ir pacienta griba par ārstniecību, kas izteikta iepriekš, stājas spēkā tās noslēgšanas brīdī, bet tiesisko nozīmi iegūst brīdī, kad rodas nepieciešamība pēc ārstniecības un pacients pats nespēj izteikt gribu. Latvijā likums nosaka, ka izteikt gribu iepriekš var saistībā ar aizliegumu uz ķermeņa, audu un orgānu izmantošanu pēc personas nāves. Šādu ierakstu var veikt Iedzīvotāju reģistrā. Otrs veids kā paust iepriekš izteiktu gribu ir mirušās personas tuvākiem piederīgiem, rakstveidā informējot ārstniecības iestādi par personas dzīves laikā izteikto gribu (*Par miruša cilvēka ķermeņa aizsardzību un cilvēka audu un orgānu izmantošanu medicīnā, 1992.*). Tomēr šāds veids pilnībā nevar atspoguļot patieso personas gribu, tā kā pastāv subjektivitātes ietekme uz tuviniekiem. Pacienta laulātais, tuvākais radnieks vai pacienta pilnvarotā persona, pieņemot lēmumu par ārstniecību vai atteikšanos no tās, ievēro pacienta iepriekš izteikto gribu attiecībā uz ārstniecību. Ja pacienta tuvākie radnieki, kuriem ir vienādas tiesības pieņemt lēmumu pacienta vietā, nevar vienoties par piekrišanu ārstniecībai, tad lēmumu par ārstniecību, kura vislabvēlīgāk ietekmētu pacienta veselības stāvokli, pieņem ārstu konsilijs (*Pacientu tiesību likums, 2009.*).

Salīdzinoši jauns veids kā pacients var izteikt gribu ir nākotnes pilnvarojums. Ar nākotnes pilnvarojumu pilnvarotājs uzdod pilnvarniekam pārzināt viņa lietas gadījumā, ja pilnvarotājs veselības traucējumu vai arī citu iemeslu, vai apstākļu dēļ nespēs saprast savas darbības nozīmi un nespēs vadīt savu darbību (*Latvijas Republikas Civillikums, 1937.*). Situācijās, kas saistītas ar lēmumiem par veselības aprūpi, var izraisīt arī konfliktus ģimenes locekļu vidū, vainas izjūtu, ja nezina, ko persona patiešām būtu gribējusi (*Goebel, Crave, 2005, p.7*). Tādejādi pacients var laicīgi pilnvarot personu rīkoties viņa vietā. Taču likums neskaidro kādas lietas pilnvarnieks var veikt, vai tās ir saistītas tikai ar darījumiem, vai iekļauj arī ārstniecības jautājumus.

Amerikā pastāv iepriekšējas gribas direktīvas, ar kurām persona pieņem lēmumus par veselības aprūpi gadījumā, ja nākotnē viņš nespēs pieņemt šos lēmumus. Tie ir juridiski dokumenti, kas dod norādījumus pacienta ģimenes locekļiem, veselības aprūpes sniedzējiem un citiem par aprūpes veidu, kuru pacients vēlētos saņemt, ja vairs nevarēs paziņot par savām vēlmēm, jo ir īslaicīgas vai pastāvīgas traumas vai slimība (*Medicare Interactive, 2018*). Ir divi galvenie iepriekšējās gribas direktīvu veidi - „Dzīves griba” un „Ilgtspējīga pilnvara veselības aprūpei”. Ir arī kombinētie dokumenti, kas apvieno dzīves gribas elementus ar ilgtspējīgas pilnvaras elementus (*The Patients Rights Council, 2019*). Šie dokumenti apvieno pacienta gribu, kas nozīmē - atvēršošāns un neregulējuma plāns; iepriekšēji norādījumi par personas aprūpi, kad pati persona vairs nespēs pieņemt lēmumus; dzīvības uzturēšanas pilnvara (*LZA Terminoloģijas komisija, 2019.*).

Dzīves gribas jēdziens Latvijas tiesību sistēmā vēl nepastāv, bet ieteicams un definējams kā bioloģiskais testaments. Tas ir vienpusējs pēdējās gribas rīkojums, ko kāds dod savas nāves gadījumam par atsevišķām personiskām tiesībām. Šajās tiesībās ietilpst ķermenis, dzīvība, veselība, cieņa un citas tiesības. Var izteikt gan to, ko vēlas, lai tiktu darīts pēc testatora nāves un ko nevēlētos (*Sabatino, 2015, p.8*).

Ilgspējīgs pilnvarojums veselības aprūpei ir dokuments, kurā pacients ieceļ kādu personu, lai pieņemtu lēmumus par veselības aprūpi, ja pacients īslaicīgi vai pastāvīgi nespēs pieņemt šādus lēmumus (*The Patients Rights Council, 2019*). Šāds dokuments ir līdzīgs nākotnes pilnvarojumam, tikai atšķirība ir tajā, ka nākotnes pilnvarojuma definējums ir vispārīgs, nenosakot konkrētas jomas un tiesības, kurās var veikt pilnvarojumus, savukārt ilgspējīgs pilnvarojums veselības aprūpei konkrēti liecina par ārstniecību. Atšķirība starp bioloģisko testamentu un nākotnes pilnvarojumu ir tāda, ka pirmajā gadījumā rīkojums stājas spēkā pēc pacienta nāves, savukārt otrajā gadījumā pilnvarojums darbojas ar brīdi, kad pacients pats nav spējīgs pieņemt lēmumus.

Analizējot visu informāciju tika nonākts pie pacienta iepriekš izteiktās gribas pamatveidiem, kas var dalīties sīkāk: 1) par ārstniecību (metodes, paņēmieni, ārkārtas ārstniecība); 2) par ķermeni (transplantācija); 3) par informāciju (personīga, par pacienta veselības stāvokļa paziņošanu tuviniekiem); 4) par garīgām un emocionālām vajadzībām (religiskā piederība).

Secinājumi un priekšlikumi

1. Pētot literatūru, normatīvos aktus un juridiskās prakses materiālus, tika konstatēts, ka nav definēts pacienta gribas jēdziens. Likumos ir paredzēta pacienta gribas ievērošana, bet šī jēdziena iztulkošana un izpratne var atšķirties, tāpēc nepieciešams papildināt Pacientu tiesību likumu ar pacienta gribas skaidrojumu.

Papildināt Pacientu tiesību likuma 1.pantu ar piekto daļu šādā redakcijā:

(5) Pacienta griba – mutisks vai rakstisks izteikums, ar kuru pacients piekrīt vai nepiekrīt ārstniecībai, vai atsauc to, un nosaka norādījumus attiecībā uz ārstniecības pakalpojumu saņemšanu.

2. Ārstniecībā nav skaidrots pacienta iepriekš izteiktās gribas jēdziens. Attīstoties medicīnai, mainās pacienta gribas izteikšanas veidi. Lai veidotos pareiza izpratne par pacienta iepriekš izteiktās gribas ideju, nepieciešams papildināt Pacientu tiesību likumu ar pacienta iepriekš izteiktās gribas skaidrojumu.

Papildināt Pacientu tiesību likuma 1.pantu ar sesto daļu šādā redakcijā:

(6) Pacienta iepriekš izteiktā griba - pacienta griba par ārstniecību, kas izteikta iepriekš, stājas spēkā tās noslēgšanas brīdī, bet tiesisko nozīmi iegūst brīdī, kad rodas nepieciešamība pēc ārstniecības un pacients pats nespēj izteikt gribu.

Papildināt Pacientu tiesību likumu ar 6.¹panta pirmo daļu šādā redakcijā:

6.¹pants. Pacienta iepriekš izteikta griba

Jebkurai rīcībspējīgai personai ir tiesības izteikt gribu iepriekš.

3. Latvijā pacienta iepriekš izteiktās gribas ideja nav ieviesta, līdz ar to nav pilnīgas izpratnes par šīs idejas saturisko būtību. Veidu iedalījums nepieciešams, lai veidotos izpratne par pacienta iepriekš izteiktās gribas saturu. Analizējot visu informāciju tika nonākts pie pacienta iepriekš izteiktās gribas pamatveidiem.

Papildināt Pacientu tiesību likumu ar 6¹.panta otro daļu šādā redakcijā:

(2) Pacients iepriekš izsaka gribu par:

1.1.ārstniecību;

1.2.ķermeni;

1.3.informāciju;

1.4.garīgām un emocionālām vajadzībām.

Izmantotā literatūra un avoti

1. *German Civil Code* (18.08.1896). German Federal Law, last amended of 01.10.2013. Retrieved 12.03.2019 from https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html#p6458
2. *Latvijas Republikas Civillikums* (28.01.1937.). Latvijas Republikas likums. *Valdības Vēstnesis*, Nr. 41. <https://likumi.lv/doc.php?id=225418>, sk. 24.03.2019.
3. *Pacientu tiesību likums* (17.12.2009.). Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr.205. <https://likumi.lv/doc.php?id=203008>, sk. 24.03.2019.
4. *Par miruša cilvēka ķermeņa aizsardzību un cilvēka audu un orgānu izmantošanu medicīnā* (15.12.1992.). Latvijas Republikas likums. *Ziņotājs*, Nr. 1/2. <https://likumi.lv/doc.php?id=62843>, sk. 24.03.2019.
5. Goebel, K., Crave, M. (2005). Advance Directives for Health Care: Wisconsin Living Will and Poer of Attorney for Health Care. *UW Extension*, vol. 3604. Retrieved 29.05.2019 from <http://learningstore.uwex.edu/Assets/pdfs/B3604.pdf>,
6. LZA Terminoloģijas komisija (2019). *Living Will*. <http://termini.lza.lv/term.php?term=living%20will&list=living%20will&lang=EN>, sk. 24.03.2019.
7. Mazure, L. (08.10.2013.). Pacienta iepriekš izteiktā griba un tās tiesiskās sekas. *Jurista Vārds*, Nr.41(792), 28.-32.lpp.
8. Mazure, L. (2014). *Pacienta griba un tās civiltiesiskā aizsardzība*. Rēzekne: Līga Mazure. 350 lpp.
9. Medicare Interactive (2018). *Overview of living wills, health care proxies, advance directives, and powers of attorney*. Retrieved 24.03.2019 from <https://www.medicareinteractive.org/get-answers/planning-for-medicare-and-securing-quality-care/preparing-for-future-health-care-needs/overview-of-living-wills-health-care-proxies-advance-directives-and-powers-of-attorney>
10. Sabatino, C.P. (2015). Top Ten Myths and Facts About Health Care Advance Directives. *Bifocal*, vol. 37 (1), pp. 6-9. Retrieved 24.03.2019 from <https://www.americanbar.org/content/dam/aba/publications/bifocal/BIFOCALSept-Oct2015.authcheckdam.pdf>
11. The Patients Rights Council (2019). Advance Directives: Definitions. Retrieved 24.03.2019 from <http://www.patientsrightscouncil.org/site/advance-directives-definitions/>

Summary

The aim of the article is to analyse the concept of the patient's advance expressed will, to identify existing problems and to offer concrete solutions. The objectives of the article are to research the idea of the patient's previously expressed will. The most important element in treatment is the patient's free and informed will. A patient expressing the will in the past, also provides self-determination when can't make decisions. In Latvia, the patient's advance expressed will is not implemented. In Latvia, the future power of attorney does not determine the rights that pass to the trustee. There is a need for a new way for the patient to express his will for treatment in advance.

It has been found that the concept of patient's will is not defined in literature. The author is proposed the following definition: The patient's will is an oral or written statement by which the patient agrees or disagrees with the treatment, and sets out instructions for receiving treatment services.

Also, the concept of the patient's advance expressed will is not defined. The patient's advance expressed will - the patient's will for the treatment, expressed in the past, will come into power at the moment of its conclusion, but the legal significance is gain at the time when there is need for a treatment and the patient is unable to express his will.